

KOMMUNFÖRETRÄDARE OM VA-SYSTEMETS UTVECKLING

Kvalitativ intervjustudie 2013

Intervjupersonerna

- Rapporten baseras på 30 intervjuer varav 15 är med VA-chefer och 15 med ordföranden i kommunstyrelsen (KSO).
- Totalt är 30 stycken skilda kommuner representerade. Gemensamt för dessa är att de är i storleksordningen 20 000 – 100 000 invånare.

- 2 större kommuner i Norrland
- 5 mindre kommuner i Svealand
- 2 större och 6 mindre kommuner i Götaland

- 1 större och 2 mindre kommuner i Norrland
- 3 mindre kommuner i Svealand
- 4 större och 5 mindre kommuner i Götaland

Stor kunskap hos VA-chefer

- Kunskapen hos VA-chefer är mycket god. Man känner till problematiken med ett eftersatt underhåll, anser att frågan är viktig, och har i regel en tydlig bild av livslängden på det lokala VA-systemet.
- Informationskampanjer från aktörer som t ex Svenskt Vatten har haft stort genomslag och har mottagits positivt.

”För något år sedan fick jag ett mail med information från Svenskt Vatten som var bra presenterat. Jag skulle vilja ha mer av den varan; konkreta siffror, faktauppgifter och statistik.” – VA-chef, större kommun i Svealand

- Det finns en stor efterfrågan på en ökad mediedebatt som kan hjälpa till att föra upp frågan på den politiska dagordningen.

”Det är en jätteviktig fråga, framför allt när det gäller ledningsnätet. Kvalitet och säkerhet har man glömt bort många gånger. Vatten är vårt viktigaste livsmedel, utan det stannar ju Sverige. Det är alldeles för lite fokus på vatten och avlopp i massmedia.” – VA-chef, mindre kommun i Götaland

VA-
chefer

Kunskapen varierar bland politiker

- Det råder stor spridning i kunskapsnivån bland KSO. En del har mycket god insikt i underhåll av VA-system medan andra medger att de inte vet något alls om frågan.

”Det är få kommuner som tar det här på allvar, men det är en viktig fråga som jag har jobbat mycket med. Vi har höjt VA-taxan kraftigt under flera år för att komma ner i utbytestid och för att kunna säkra miljön. Vi har haft översvämningar, och vi har en väldigt känslig kustmiljö. Vi måste föregå med gott exempel från kommunens sida, vi kan inte själva ha ledningar som läcker och sen ställa andra krav på privatpersoner och deras avlopp.” – KSO, större kommun i Götaland

”Jag har inte arbetat med den här frågan överhuvudtaget och jag har ingen aning om hur livslängden ser ut. Det är svårt för mig att säga hur man hanterar den här frågan på den tekniska avdelningen.”
– KSO, mindre kommun i Götaland

”VA-system? Är det vägar eller? Jaha, vatten och avlopp... Nej, vi är ju flera kommunalråd här, det här är inte mitt ansvarsområde.”
– KSO, större kommun i Götaland

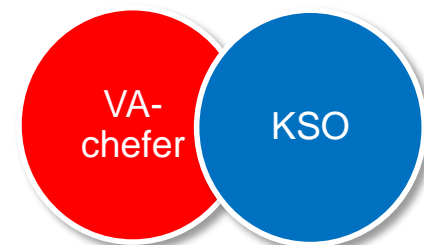

Kunskap ökar investeringsviljan

- Tydligt är att ju mer initierad en politiker är, desto mer benägen är denne att tycka att frågan är viktig samt, i förlängningen, att investera i den.

”I min kommunstyrelse har vi en draging varje år av VD:n i vårt kommunala VA-bolag. Så hela kommunstyrelsen får den informationen varje år. Vi är ju ytterst ansvariga för verksamheten. Vi kommer med all sannolikhet att satsa mer på VA under de kommande åren. Vi måste reinvestera i det befintliga nätet, men vi kommer också att bygga ut nytt VA-nät.” – KSO, mindre kommun i Götaland

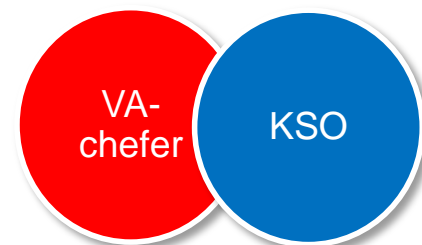
”Vi har satt våra politiker på utbildningsbänken. Vi försöker öka kunskapen om vilka lagar och lagkrav vi har och vilka möjligheter vi har att skydda våra dricksvattentänkter. Vi tar varje chans vi kan att prata med politikerna om det. Sakta men säkert får vi gehör.” – VA-chef, mindre kommun i Götaland

Potential att bli viktig politisk fråga

- I en del kommuner har intensivt arbete från VA-sidan, i kombination med allvarliga problem i VA-systemet, lett till att frågan lyfts upp på den politiska agendan.
- I en kommun har det till och med resulterat i att upprustning av VA-systemet blivit en het valfråga, och hamnat längst upp på kommunens prioriteringslista.
- Frågan har alltså potential att bli allt mer prioriterad från politiskt håll, i takt med att konsekvenserna av det eftersatta underhållet synliggörs i högre grad.

”Vi som jobbar med VA inom kommunen har haft den här frågan som högsta prioritering länge, och under den här mandatperioden har frågan fått prioritet även hos politikerna. Det var till och med vissa politiker som gick på val på den. Det handlar mycket om problemen med en huvudvattenledning som fick stora konsekvenser och blev väldigt uppmärksammat.” – VA-chef, större kommun i Svealand

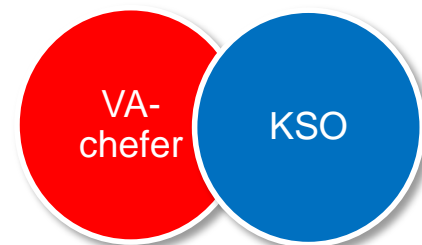
Eftersatt underhåll i hela landet

- Så gott som samtliga intervjuade VA-chefer och KSO har upplevt problem i sin kommuns VA-system.
- Samtliga VA-chefer anser att underhållet är eftersatt – däremot varierar det i vilken utsträckning. Problemet beskrivs av flera VA-chefer som ”en tickande bomb.”
- Orsaken till det eftersatta underhållet är främst, enligt VA-cheferna, okunskap och en svag politisk vilja att satsa på frågan.

”De som arbetar med VA känner till problematiken väl, men just förankringen hos politikerna tror jag kan variera. De kanske inte tycker att det finns ett så stort behov, de resonerar som så att man kan klara sig en stund till. Men underhållsberget byggs ju bara på.” – VA-chef, mindre kommun i Svealand

”Att frågan inte är prioriterad beror på okunskap om hur VA fungerar. Att allmänheten är okunniga kan jag förstå, men okunskapen finns också hos både politiker och tjänstemän i olika verksamheter och förvaltningar.”

- VA-chef, större kommun i Götaland

Graden av engagemang hos VA-chefer varierar

- Trots att kunskapen i regel är god hos VA-chefer, råder relativt stora skillnader i hur mycket man engagerar sig för att driva frågan inom kommunen.

”Det är inte alltid så lätt i en kommun att göra det man vill, det är ju politiska beslut som styr till syvende och sist. Man kan inte göra så mycket. Men jag och min personal planerar ju ledningsunderhållet.”

– VA-chef, mindre kommun i Svealand

”Vi som jobbar med det här driver den här frågan hela tiden inom kommunen. Jag tror att det kommer att ske ett uppvaknande hos politikerna.”- VA-chef, mindre kommun i Götaland

VA-cheferna: "För lite preventivt arbete"

- Flera VA-chefer är kritiska till att underhåll av VA-systemet inom kommunen främst handlar om att åtgärda akuta brister, snarare än att satsa på upprustning och på att förebygga problem.

"Underhållet fungerar på så sätt att när det blir för mycket problem går man in och gör de åtgärder man är tvungen att göra, istället för att göra förändringar innan man får en massa läckor och problem. Vi jobbar inte så preventivt som jag skulle vilja."

– VA-chef, mindre kommun i Svealand

- Detta anses bero både på ekonomiska begränsningar och på att kunskapen kring vilket underhåll som krävs inte är tillräcklig.

"Budgeten är lite underdimensionerad. När det väl händer något är det lättare att få pengar, istället för att jobba preventivt med underhåll. Det är svårt att ligga i framkant."

– VA-chef, mindre kommun i Svealand

"Det är lite som att åka bil, det är inte bara bensinen som kostar. Har man kört tillräckligt lång tid måste man byta däck och serva. Vad vi gör nu är att bara tanka bensin, vi planerar inte för det återkommande underhållet."

– VA-chef, mindre kommun i Svealand

VA-
chefer

Politikerna: ”Vi lagar när det går sönder”

- Flera av politikerna – med undantag för de som är särskilt initierade och engagerade – menar att underhållet främst bör handla om att åtgärda problem som uppstår, snarare än att satsa på förebyggande arbete.

”Jag vet inte hur mycket man upprustar i kommunen men jag antar väl att man vidtar åtgärder när det behövs, när något går sönder. Man kan ju inte ha en överkvalitet. När ledningarna går sönder byter man ut dem, det är ju kapitalförstöring att göra det i förtid.”

– KSO, större kommun i Götaland

- Flera är oförstående till att det kan finnas andra typer av underhållsbehov än rena lagningar. En del uttrycker också skepsis gentemot den uppskattade livslängden och menar att den i allmänhet är längre än så.

”Ledningarna får hålla så länge de håller. Man kan prata om ekonomisk och praktisk livslängd, men min erfarenhet efter lång tid i kommunalpolitiken är att ledningar alltid håller längre än vad experterna säger.” – KSO, större kommun i Götaland

KSO

Faktauppgifter

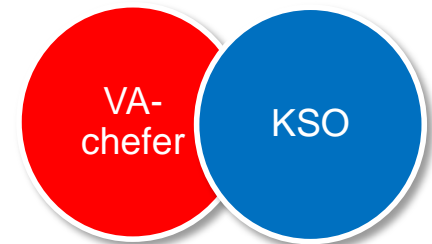
- Intervjupersonerna fick ta del av och reflektera över följande faktauppgifter, framtagna av Svenskt Vatten:
  - *Varje medborgare har en skuld på ca 20.000 kronor på grund av offentliga underhållsberg.*
  - *Förnyelsetakten av det svenska VA-nätet är idag ca 250 år.*
  - *Om den tekniska livslängden är 100 år måste 5 miljarder kronor reinvesteras årligen. Förnyelsetakten under de närmaste decennierna kommer att öka till ca 80 år.*
  - *Eftersatt underhåll på 2,4 miljarder kr/år.*
  - *Till följd av översvämningar och/eller skyfall ökar risken för allvarliga föroreningar för 86 % av vattentäkterna, vilket medför kostnader på 0,5 till 1 miljard kronor kortsiktigt och 2-3 miljarder långsiktigt.*
  - *Sverige på 9:e plats av världens länder vad gäller dricksvattenkvaliteten (efter exempelvis Finland, Storbritannien, Japan, Sydkorea och Ryssland).*

Dricksvattnet starkaste argumentet

- Den faktauppgift som både VA-chefer och KSO reagerar starkast på är den som rör dricksvattenkvaliteten och att Sverige nu ligger på 9:e plats av världens länder.
- Uppgifterna om förnyelsetakt och teknisk livslängd tycks vara svårare att ta till sig.

”Jag kände inte till det här om dricksvattnet. Det är ju ganska anmärkningsvärt att Ryssland har bättre dricksvatten än vad vi har i Sverige. Den här uppgiften om vattenkvaliteten reagerar jag starkt på, frågan borde prioriteras högre i Sverige. Så bra vatten som vi har i det här landet borde vi ligga etta.” – KSO, mindre kommun i Götaland

”Jag studsar lite extra på det här med dricksvattenkvaliteten, att vi ligger efter både Sydkorea och Ryssland. Det är ju inte bra alls.”
– VA-chef, mindre kommun i Svealand

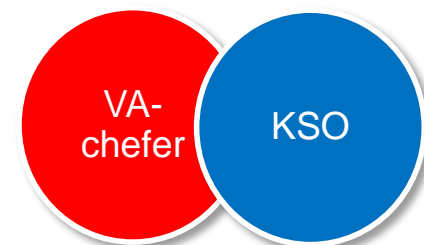
En fråga som ökar i betydelse

- Både VA-chefer och politiker är – oavsett attityd till frågan idag – slående överens om att den kommer att öka i betydelse under de närmaste åren.
- Orsaken är framför allt att man tror att ökade satsningar kommer att bli oundvikliga, i och med de incidenter och problem som man upplevt.

”Det är en fråga som politikerna börjar förstå mer och mer. Jag tror att den kommer att bli viktigare framöver.” – VA-chef, större kommun i Svealand

”Frågan kommer att bli mer och mer viktig. Det är få kommuner som tar det här på allvar. Det är en tickande bomb om man inte tar tag i det.”
– KSO, större kommun i Götaland

”Det kommer absolut att bli en viktigare fråga framöver. Vi måste säkra vattentillförseln. Andra intressen måste stå tillbaka. Finns det grundvattentäkter, ytvattentäkter? Hur ska de skyddas? Hur ska våra reningsverk se ut mot bakgrund av ett varmare klimat? Hur renar vi vårt vatten för att inte få övergödning? Det här är en fråga som är på väg upp.”
– KSO, mindre kommun i Norrland

Ökade investeringar på väg

- I majoriteten av kommunerna kommer man att investera mer i VA-systemet under de närmaste åren.
- Investeringarna beror främst på upplevda incidenter (både inom och utanför den egna kommunen), men också på att medvetenheten tycks ha ökat från politiskt håll. Detta främst till följd av informationsinsatser från VA-ansvariga inom kommunen, men också genom ökad medieuppmärksamhet.

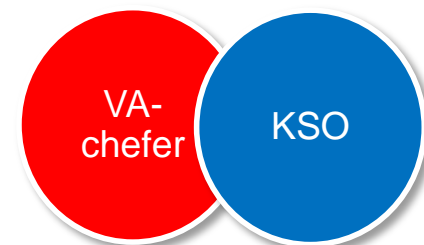
”På kort sikt kommer vi att satsa mer i min kommun, och det beror på att vi som jobbar med de här frågorna har drivit på politikerna.”

– VA-chef, mindre kommun i Svealand

”Vi kommer att satsa mer framöver, vi gör rejäla satsningar under en två- eller treårsperiod. Det blir betydande investeringar.”

- KSO, större kommun i Norrland

”Vi har stora investeringar framför oss. Vårt system är dimensionerat för 45 000 invånare, idag är vi 37 000. Om vi ska utveckla samhället kommer VA-infrastrukturen att vara jätteviktig.” – KSO, mindre kommun i Norrland

Viktig miljöfråga

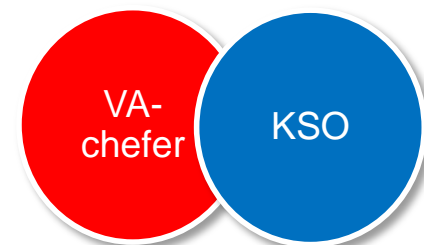
- Ett flertal personer ur båda grupperna hänvisar till att underhåll av VA-system är en angelägen miljöfråga.

”Rent vatten kommer att bli en bristvara i och med ökad befolkning, man smutsar ner vatten och förstör vattendrag. Många tror att det är en oändlig resurs, men det är det inte.” – VA-chef, mindre kommun i Götaland

”Självfallet är det här en viktig samhällsfråga. Ett modernt samhälle klarar sig inte utan en modern tillförsel. Vi måste ju också ta hand om avloppet på ett sätt som inte i onödan förstör vår miljö.” – KSO, större kommun i Norrland

”Det är klart att det är en viktig del av det välfärdssamhälle vi har, och det finns ju också flera miljöaspekter.” – KSO, mindre kommun i Götaland

- Miljöperspektivet tycks alltså ligga nära tillhands, och vara tydligt förknippat med funktionaliteten i VA-system.

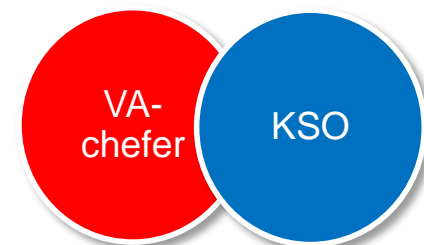

Allvarliga incidenter lyfter frågan

- I de kommuner som upplevt konkreta problem och incidenter kopplade till VA-systemet (eller i direkt anslutande kommuner till dessa) har VA-cheferna haft lättare att driva igenom ökade satsningar på upprustning.

”Grannkommunen har haft problem, det gör att intresset höjs här. Det finns helt klart ett större intresse idag politiskt.” – VA-chef, mindre kommun i Götaland

”Stora investeringar har varit på gång i ungefär 10 år. Men det blev mer uppmärksammat i och med incidenten vi hade i kommunen. I den mån det har funnits tveksamhet om investeringarna har varit nödvändiga har det minskat i styrka i och med att det inträffade.” - KSO, större kommun i Norrland

Höjd VA-taxa främsta alternativet

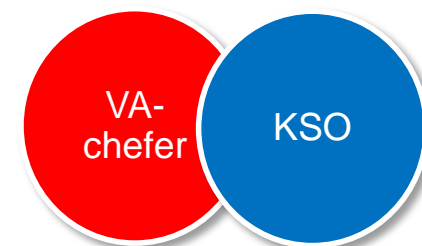
- Höjd VA-taxa bedöms spontant vara det främsta finansieringsalternativet.
- Andra aktuella finansieringsmöjligheter som tas upp är lån samt att skjuta till skattemedel. OPS-lösning nämns inte som ett tänkbart alternativ av någon.

”Det enda som är aktuellt är att VA-kollektivet själva betalar vad satsningarna kostar, det är 100% taxefinansiering som gäller. Allt annat är helt uteslutet.”

– KSO, större kommun i Götaland

”Om det inte finns tillräckligt med pengar är ju skattefinansiering också ett alternativ, men i min kommun är vi inte i en sådan situation. Vissa satsningar kanske inte bara VA-kollektivet ska bekosta utan det kan röra sig om specialfall där det måste skattefinansieras. Men normalt sett ska det hållas inom systemet.”

– KSO, mindre kommun i Götaland

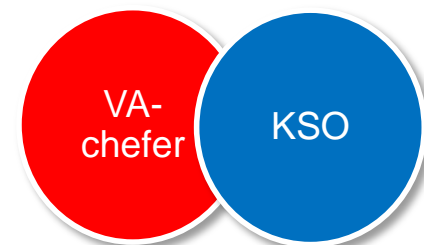
Svårt att motivera taxehöjning

- Eftersom det allmänna stödet för upprustning av VA-systemet av flera politiker ses som lågt, blir det också problematiskt att höja taxorna.
- För att framgångsrikt kunna kommunicera taxehöjningar till och med allmänheten bör politikerna få ökad insikt om problematiken.

”Vi har tagit beslut om en ordentlig höjning av VA-taxan. Det finns ju alltid drabbade grupper som reagerar på det, trots att vi hade en extremt låg avgift tidigare jämfört med grannkommuner.” – KSO, mindre kommun i Götaland

- En del VA-chefer menar också att låga taxor är en politisk prestigefråga.

”Både ledningsnät och anläggningar har varit eftersatta underhållsmässigt i alla kommuner där jag har arbetet. Orsaken är framför allt att man ofta, från politiskt håll, har en intention om att taxor och avgifter ska hållas på en låg nivå.” – VA-chef, större kommun i Svealand.

Slutsatser

Kännedom om frågan

- God kännedom bland VA-chefer.
- Mycket varierande kännedom bland politiker.
- Flera politiker är skeptiska gentemot faktauppgifterna.
- Bland politiker syns ett tydligt samband mellan låg kännedom och låg investeringsvilja.

Hantering av frågan

- Underhållsarbetet går främst ut på att laga problem som uppstår - inte om preventivt arbete.
- Aktivt informations-/påverkansarbete från VA-chefer eller ansvariga kommunala bolag ger resultat på politisk nivå.
- Svår pedagogisk uppgift att förklara behovet, enligt VA-chefer.
- Efterfrågan hos VA-chefer på mer statistik och uppdaterad information för att kunna spetsa argumentationen gentemot politikerna.

Slutsatser

Frågans prioritering

- Upprustning av VA-system inte särskilt högt upp på den politiska dagordningen.
- Däremot högt prioriterad av VA-chefer, men stor spridning vad gäller hur mycket enskilda individer driver frågan inom sina kommuner.

Synen på frågan

- Ses överlag som en viktig samhällsfråga av båda grupperna, men bland politiker är variationen stor och en del KSO ställer sig frågande till varför frågan skulle vara viktig eller prioriterad.
- Begrepp som "underhållsberg", "tickande bomb" och "uppdämt behov" nämns av många VA-chefer men bara av ett fåtal politiker.
- Tydligt att frågan är osynlig och därmed svår att prioritera även för de med insikt om behoven.
- En försvårande omständighet när det gäller att driva upprustningsfrågan är att välfungerande VA-system och rent dricksvatten tas för givet och ses som en självklarhet.

Slutsatser

Upplevda problem

- Samtliga kommuner har upplevt konkreta problem med sitt VA-system. Främst rör det sig om återkommande vattenläckor och översvämningar.
- I de kommuner som haft omfattande och allvarliga problem har frågan fått högre politisk prioritering. Incidenterna har på så vis fungerat som viktig "draghjälp" för engagerade VA-chefer.
- Incidenter av allvarlig art har även gjort att frågan har aktualiserats i kommuner som inte varit direkt berörda.

Finansiering

- I de flesta kommuner kommer satsningar på VA-systemet att öka snarare än minska under de närmaste åren.
- Höjning av VA-taxan är det finansieringsalternativ som av de allra flesta nämns spontant. I ett par kommuner hävdas från politiskt håll att all annan typ av finansiering är uteslutet.
- Svårt att motivera höjningar av taxan för allmänheten då kunskapen är så pass begränsad.